

3.1. Ofiara poświęcenia własnego życia, by ocalić względnie zachować spójność rzeczywistą lub też symboliczną grupy — jak chociażby w rzymskiej historii Decjuszów, w epizodzie o akwitańskich *solidurii* u Cezara czy też w opisywanej m.in. przez Józefa Flawiusza opowieści o obrońcach Masady — stanowi pozornie jedno z najmniej „racjonalnych” działań człowieka, które ponadto zdaje się wykluczać czysto biologiczną motywację. Zresztą już od dawna trwa w literaturze zażarty spór z udziałem głównie etnologów, socjologów i psychologów na temat, czy np. samobójstwo, walka o ziemię względnie kobiety lub z zemsty stanowią działania „celowe” z punktu widzenia materialnego bądź biologicznego. W odpowiedzi na podobne trudności część etologów, socjobiologów i genetyków próbuje wskazywać na swoistą rolę elementu egoistycznego i altruistycznego w procesie selekcji naturalnej, sprzyjającej zwiększeniu szans na przeżycie pozostałych przedstawicieli danego gatunku tak na poziomie jednostki, jak i genu.

3.2. Z kolei René Girard prezentuje — bazując na stosunkowo szerokim materiale porównawczym, głównie historycznym i etnologicznym — interesującą tezę, zgodnie z którą przemoc stanowi immanentną część tego, co jest dla ludzi święte, zaś ofiara podobnie jak i wojna pełniły początkowo funkcję hamowania agresywnej energii wspólnoty względnie jej kierowania na inne cele, najczęściej na ofiarę zastępczą lub realnego czy funkcjonalnego wroga. U podłoża podobnego rozumowania leży założenie tzw. syndromu agresji, który sprowadza się do stwierdzenia, iż w przypadku braku jakichkolwiek mechanizmów hamujących względnie kanalizujących — życie wspólnoty stanowiłoby niekończące się pasmo konfliktów i krwawej zemsty¹⁰. Z tego punktu widzenia ofiara pełni przede wszystkim funkcję klasycznego kozła ofiarnego; nie jest to jednak klasyczna ofiara przebłagalna poświęcona bogu, ale raczej ryt ekspulsji, w którym przyczyna zła musi zostać usunięta poza obręb lokalnej społeczności. W tradycji klasycznej stosunkowo dobrze udokumentowany jest grecki rytuał tzw. *pharmakoi* — najczęściej dotyczący biedaków lub przybyszów utrzymywanych i żywionych przez miasto, a następnie uroczystie wypędzanych z miasta z towa-

¹⁰ R. Girard, *Des choses cachées depuis la fondation du monde*, Paris 1972; id., *Das Ende der Gewalt. Analyse des Menschheitsverhängnisses*, Freiburg im Breisgau-Basel-Wien 1983; *Kozioł ofiarny*, Łódź 1987; id., *Sacrum i przemoc*, Poznań 1993; H.-P. Hasenfratz, *Die toten Lebenden. Eine religionsphänomenologische Studie zum sozialen Tod in archaischen Gesellschaften. Zugleich ein kritischer Beitrag zur sogenannten Strafoffertheorie*, Leiden 1982. Por. A. Toynbee, *Wojna i cywilizacja*, Warszawa 1963; K.-W. Welwei, *Si vis pacem, para bellum — eine Maxime römischer Politik*, [w:] G. Binder, B. Effe (red.), *Krieg und Frieden im Altertum*, Trier 1989, s. 85 nn.